



לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

# דף שבעי

פרשת שמות, תשס"ז  
מספר 686

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות  
ע"ש הלנה ופאול שולמן

## יציאת משה לביצוע שליחותו

פרשת המפגש במלון בין המלאך ובין משה (ד: כד-כו) נחשבת לאחת הפרשיות הקשות בתורה ואולי אף במקרא כולו, על אף היקפה הקצר מאוד. נראה שמורכבותה של פרשה זו הטילה צל על הפסקה שקדמה לה (ד: יח-כג), שלא זכתה לדיון ראוי וממצה. להלן נדון בכתובים הללו העוסקים ביציאת משה לביצוע שליחותו. הכתוב מספר:

וַיִּלֶךְ מֹשֶׁה וַיֵּשֶׁב אֶל-יְתֵר חֹתֵנו, וַיֹּאמֶר לוֹ אֲלֶכָה נָא וְאָשׁוּבָה אֶל-אֲחֵי אִשְׁרָיִם בְּמִצְרַיִם, וְאָרְאָה, הַעֹדֵם חַיִּים. וַיֹּאמֶר יְתֵרוֹ לְמֹשֶׁה, לָךְ לְשָׁלוֹם. וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה בְּמִדְיָן, לָךְ שָׁב מִצְרָיִם. כִּי-מָתוּ כָּל-הָאֲנָשִׁים הַמְּבַקְשִׁים אֶת-נַפְשְׁךָ. וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת-אִשְׁתּוֹ וְאֶת-בָּנָיו, וַיִּרְפָּבֶם עַל-הַחֲמֹר, וַיֵּשֶׁב אֶרְצָה מִצְרָיִם. וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת-מִטָּה הָאֵלֹהִים בְּיָדוֹ, וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה, בְּלִקְחֶךָ לְשׁוֹב מִצְרָיִמָּה, רְאֵה כָּל-הַמִּפְתִּיחַיִם אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי בְּיָדְךָ וְעָשִׂיתָם לִפְנֵי פְרַעֲהוּ. וְאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת-לְבָבוֹ, וְלֹא יִשְׁלַח אֶת-הָעָם. וְאָמַרְתָּ אֶל-פְּרַעֲהוּ: כֹּה אָמַר ה', בְּנֵי כְּרִי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֲלֵיךְ, שְׁלַח אֶת-בְּנֵי וַיַּעֲבְדֵנִי, וְתִמְאַן לְשַׁלְּחוֹ--הֲנֵה אֲנֹכִי הֹרֵג אֶת-בְּנֶךָ בְּכַרְךָ.

### גבולות היחידה והרכבה

גבולותיה של היחידה ברורים מאוד. היא מתרחשת במדיין, ואילו מעמד הסנה שקדם לה (ג: א-ד, יז) היה בהר חורב, והפרשה שאחריה (ד: כד-כו) אירעה בדרך במלון, כנאמר בפתיחתה. הפסקה הנדונה תחומה במסגרת רעיונית: בתחילתה ביקש משה מיתרו חותנו היתר לעזוב את מדיין וללכת למצרים, ויתרו נענה לבקשתו, ואילו בסופה ביקש משה מפרעה בשם ה' היתר ליציאת בני ישראל ממצרים, ונדחה. ששת הפסוקים שביחידה נחלקים לשניים חלוקה סימטרית, ולכל מחצית שלושה פסוקים. החלק הראשון עוסק במעשי משה ובהיערכותו האישית לביצוע השליחות (יח-כ), ואילו החלק השני מביא את נאום ה', ובו תדריך לביצוע השליחות הלאומית (כא-כג). מטה האלוקים, שבו יעשה משה את האותות, חתם את מעמד הסנה (יז), והוא מסיים את יחידה המשנה הראשונה (כ) ופותח את יחידת המשנה השנייה (כא).

שני חלקי המשנה הבונים את היחידה מקבילים זה לזה הן ביחס של דמיון הן ביחס של ניגוד. החלק השני בנוי כולו מנאום ה', ואילו החלק הראשון בנוי משני פסוקים של מעשי משה ומפסוק אחד שבו נאום עידוד של ה' למשה. בשני החלקים משה מבקש היתר יציאה ושחרור אך נוקט ערמה בהצגת הבקשה. משה הסתיר מיתרו את הסיבה האמיתית להליכתו ואמר שהוא מבקש ללכת כדי לראות את שלום אחיו. פניית משה ליתרו מבטאת את התלבטותו כיצד יציג את בקשתו לפני חותנו. מצד אחד הוא אומר "אלכה נא ואשובה אל אחי אשר במצרים" (יח), כלומר רצונו לשוב למצרים ולהשתקע בה, ומצד אחר הוא אומר "ואראה העודם חיים" (שם), כלומר אין בדעתו אלא ללכת לביקור קצר. לשבחו של יתרו ייאמר שלא הערים כל קשיים על משה ושחרר אותו, אף שמשה לוקח עמו את בתו ואת נכדיו של יתרו. כנגד זאת, לפני פרעה משה מופיע בשם הא-ל ותובע היתר יציאה לבנו של ה', שלפרעה אין זכות להחזיק בו, ואף עושה אותות ומופתים בנוכחות פרעה. גם כאן משה נוקט ערמה ואינו מבקש שחרור עבדים אלא "שלח את בני ויעבדני" (כג), ולמרות הבקשה לצאת לזמן מוגבל פרעה דוחה את הבקשה. מובן מדוע הערים משה על פרעה, אך מדוע נדרש להערים על חמיו? אחת התשובות לכך מצויה במדרש הגדול:

לא אמר האמת ליתרו שמא יקשה בעיניו. אלא אני אומר לו תחילה דבר קל, אם נותן לי רשות מוטב, ואם לאו אני אומר לו בשליחותו של מקום אני הולך; ולא הצריכו יתרו לדבר אלא מיד אמר לו לך לשלום.<sup>1</sup>

### יקת היחידה לפרשת מעמד הסנה

בפרשת מעמד הסנה הרבה ה' לשכנע את משה לצאת לשליחות, אך משה דחה את המינוי שוב ושוב. בסוף הפרשה דיבר ה' שוב באוזני משה כדי לשכנע אותו להיענות לבקשה (יד-יז), והקורא תמה: האם הפעם ייענה משה לבקשה, ואם כן – האם מרצון או בכפייה. על השאלות הללו, שנותרו בלתי פתורות בפרשה הקודמת, אמורה הפסקה שלנו להשיב.

<sup>1</sup> מדרש הגדול, ספר שמות, מהדורת מרדכי מרגליות, ירושלים תשט"ז, עמ' 42.

בפסוק הפותח נאמר "וילך משה" (יח), והקורא עשוי לחשוב שהוא הלך לביצוע השליחות, אך בהמשך הכתוב נאמר "וישב אל יתר חתנו" (שם). גם אם משה קיבל עליו את השליחות בשתיקה, הרי בהליכתו למדיין הוא מעכב את ביצועה.<sup>2</sup> בהגיעו אל חתנו הוא אומר לו "אלכה נא ואשובה אל אחי אשר במצרים" (שם), ויפה העיר עמוס חכם שניסוח בקשתו של משה חוזר על הפעלים שבתחילת הפסוק – "וילך משה וישב אל יתר חתנו", ומכאן שמשה לא שב אל חתנו כדי לשהות עמו אלא כדי להכין את יציאתו למצרים לביצוע השליחות.<sup>3</sup> האם צריך היה משה לבקש רשות מיתרו ללכת לשליחות שה' ציווהו, והאם ביצוע שליחות שהוטלה עליו על ידי אלוקים מותנה היה באישורו של יתרו? ! למדנו כאן ממה שגם בשעה שאדם ניצב לפני משימות לאומיות, אל לו לשכוח את חובתו כלפי חבריו ומשפחתו, ועליו לנהוג במידה של הכרת הטוב כלפיהם, ואמנם כך נהג משה כלפי יתרו חתנו. לשבחו של יתרו ייאמר שלא זו בלבד שנתן לו אישור אלא אף איחל לו הצלחה – "לך לשלום", מתוך מודעות לסכנה שעמדה לפני משה בחזרתו למצרים.

עתה נסללה הדרך ליציאתו של משה למצרים, ולמרהבה ההפתעה ה' נגלה אליו שוב ומשמיע באוזניו עוד דברי עידוד: "ויאמר ה' אל משה במדין לך שב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך" (יט). מכאן שלמרות ברכת הדרך של יתרו אין משה יוצא מייד לדרך, ודרושה עוד התגלות של ה', ובה ניתן למשה מידע שיקל עליו לשוב מצרימה. ייתכן שציון המקום – "במדיין", נכתב כביקורת על משה שעדיין שהה במדיין ולא יצא לביצוע שליחותו. כמה זמן עבר בין מעמד הסנה לדיבור זה? אכן עזרא כותב בפירושו הקצר לשמות: "אחרי ימים רבים או חודשים שנראה המלאך בסנה".<sup>4</sup> כלומר משה חושש לחזור למצרים או אף מתרשל בשליחותו, כדברי ר' יוסף קמחי.<sup>5</sup> אברבנאל טוען שיתרו ריפה את ידיו של משה, לכן ה' חיזקו. המניע לפירושו זה של אברבנאל ברור: הוא מסיר את אשמת ההשתהות וההססנות מכתפיו של משה ומטיל אותה לפתחו של יתרו. אך בכתובים אין כל רמז לכך, אדרבה, יתרו בירך אותו בברכת דרך צלחה. נראה שדברי ה' "כי מתו כל האנשים המבקשים נפשך" מלמדים על חששות שמשה הדחיק בתוכו, ועתה ה' חושף לפניו את פחדיו הסמויים המעכבים את הליכתו.

### לשאלת הצטרפות בני המשפחה למשה

הפרשנים התחבטו בשאלה אם משה לקח את בני משפחתו עמו למצרים, ואם מעשה זה תואם את רוח השליחות, או שמא לקיחת בני המשפחה מבטאת עיכוב נוסף בביצוע השליחות. רמב"ן מסיק מלשון הפנייה של משה ליתרו: "אלכה נא ואשובה אל אחי אשר במצרים", שמשה ביקש ללכת יחידי למצרים, אלא שה' בישר לו שמתו כל האנשים המבקשים את נפשו, לכן לא חשש ללכת למצרים, ולקח את בני משפחתו עמו בידעו שהוא עתיד לשהות שם עד לגאולה. עוד מוסיף רמב"ן שירידת משפחתו של משה למצרים העניקה לעם אמון וביטחון בגאולה הקרובה, שאילו לא כן לא היה משה מביא אותם לתוך השעבוד. דעה זו הביא גם ר' יוסף אבן קספי.<sup>6</sup>

פרשנים אחרים ראו במעשה טעם לגנאי. רשב"ם כתב בפירושו לפס' כד: "ויפגשוהו ה' – כי היה מתעצל בהליכתו ומוליך אשתו ובניו". ברוח ביקורתית כתב גם ראב"ע בפירושו הקצר לשמות: "ואל תתמה, כי אין הנביא יודע הנסתר... גם משה לקח אשתו ובניו להביאם אל מצרים, גם זאת לא הייתה עצה נכונה. כי היו ישראל אומרים, איך בא להוציאנו והנה הוא בא עם ביתו לגור."

כלומר דווקא הבאת בני המשפחה היה בה כדי לסמן שהגאולה אינה עומדת בפתח. דברים דומים כתב ר' יוסף קמחי: "כי אמר, שמא תתאחר הגאולה, ויהיה ביתי עמי. וכאשר ראה הא-ל כי נתעצל בשליחותו, והיה מוליך אשתו ובניו, ויאמר ישראל: לא בא זה להוציאנו כי אם לגור בארץ".<sup>7</sup>

בפסקה הבאה (כד) מסופר שה' רצה להמית את בנו של משה או אף את משה עצמו. לדעת חזקוני, משום שמשה יכל למול את בנו ולהניחו עם אמו וללכת בחיפזון, אך הוא התנהל לאטו בגלל אשתו ובניו שהצטרפו אליו למסע.<sup>8</sup> שד"ל העיר שה' חשש שאשתו תניא אותו מן השליחות אל פרעה, ורע בעיניו שלקח את אשתו ואת בניו עמו.<sup>9</sup> לפיכך סוברים פרשנים אחדים שמשה עזב את משפחתו בדרך והמשיך יחידי למצרים, והם חזרו למדיין (רס"ג, רלב"ג, חזקוני ושד"ל). אבל ספורנו טוען שמלכתחילה לא התכוון משה להביא את משפחתו למצרים, ועל פי דבריו זה פירוש הכתובים: "וירפכם על החמר" – להוליכם מן המדבר למדיין ולבית חמיו. וישב ארצה מצרים – הוא לבדו אחרי שילוחם".<sup>10</sup>

### זיקת היחידה לפרשת המפגש במלון

כשם שהיחידה הנדונה קשורה בקודמתה – פרשת מעמד הסנה, כך היא קשורה לפסקה שלאחריה – פרשת המפגש במלון (ד:כד-כו). היחידה הנדונה מסתיימת בכתוב "הנה אנכי הרג את בנך בכרך" (כג), וזו שאחריה פותחת בהיגד "ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו" (כד), ולא זו בלבד שנושא המוות מחבר את שתי הפסקאות, אלא לדעת פרשנים רבים, וי"ו המושא שבסוף המקור – "המיתו", מוסבת לבנו של משה. כך נקבל הקבלה מלאה בין המועמדים למיתה.<sup>11</sup> על פי פירושו של ר'

<sup>2</sup> בזה משה דומה לאלישע. אלישע השיב להצעת אליהו להצטרף לחוגי הנביאים: "אשקה נא לאבי ולאמי ואלכה אחרך" (מל"א יט:כ).

<sup>3</sup> עמוס חכם, **ספר שמות, סדרת דעת מקרא**, ירושלים תשנ"א, עמ' סח.

<sup>4</sup> דברי הפרשנים שמקורותיהם לא צוינו בהערת שוליים לקוחים מתוך **תורת חיים, חמשה חומשי תורה, ספר שמות**, מהדורת הרב מרדכי ליב קצנבלוגן, ירושלים תשמ"ח.

<sup>5</sup> ר' יוסף קמחי, **ספר הגלוי**, ברלין תרמ"ז, ערך 'אז'.

<sup>6</sup> ר' יוסף אבן קספי, **משנה כסף**, מהדורת יצחק הלוי לאסט, ב, קראקא תרס"ו (ספריית מקורות ירושלים תש"ל), עמ' 136.

<sup>7</sup> ר' יוסף קמחי (ראו לעיל הערה 5) שם.

<sup>8</sup> דעה דומה מביא גם ר' יצחק עראמה, **עקידת יצחק**, ירושלים תשכ"א, כ, ע"ב, והוא מסתמך על דעה בגמרא (בבלי נדרים לב ע"א).

<sup>9</sup> **פירוש שד"ל על חמשה חומשי תורה**, תל אביב תשכ"ו, עמ' 229.

<sup>10</sup> אבל לדעת אבן קספי, משה לקח את משפחתו למצרים, ואף על פי כן נקט הכתוב לשון יחיד, משום שמשה הוא ראש המשפחה, וכל פעולות המשפחה מיוחסות לו. יתרה מזו, אי אפשר לומר על המשפחה ששבה מצרימה כאשר היא לא הייתה קודם לכן שם.

<sup>11</sup> ר' יצחק עראמה, **עקידת יצחק** (ראו הערה 8), שם.

יוסף קמחי שיובא להלן, הקשר בין שתי הפרשיות אף הדוק יותר. על הכתוב: "ואמר אליך שלח את בני ... ותמאן לשלחו..." (כג). שואל ר' יוסף קמחי: "מתי אמר ה' לפרעה שלח את בני, ומתי מיאן פרעה, והלא כל זה עדיין לא היה?!" מכאן הוא מסיק שהכתוב עוסק בבנו בכורו של משה, וזה לשונו (פירושו לפס' כד):  
 'ותמאן לשלחו' – ואתה ממאן ללכת בשליחותי לשלחם ממצרים ותלך בקושי, הנה אנכי הורג גרשום שהוא בנך בכורך, וזהו 'ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' ויבקש המיתו'.<sup>12</sup>

דעה זו בניסוח מתון יותר מביא שד"ל, הטוען שאמנם האזהרה "הנה אנכי הרג את בנך בדרך" מכוונת לבנו של פרעה, ואולם בו בזמן היה משה אמור להבין מכך שאם ירפה שליחותו ויהיה עיכוב ביציאת מצרים, יהרוג ה' את בנו בכורו של משה. ר' יצחק עראמה, בעל עקדת יצחק, מקשר את הפסקאות בדרך אחרת. לדבריו, ה' רצה להמית את משה במלון, כיוון שלקח את בני משפחתו אתו, וכך נגרם לו עיכוב בדרך.<sup>13</sup>  
 לסיום נשוב לשאלה המרכזית שהצבנו בדברינו, ועליה משיבה הפסקה שלנו: האם לאחר שמשה דחה בנימוקים שונים את המינוי שהוטל עליו במעמד הסנה, נענה בסופו של דבר והלך ברצון לשליחות הלאומית? מדברינו עולה שמשה אכן נענה לצו ה' והלך למצרים, אך עשה זאת בכוח הגזרה, ובשעה שהתגלעו הקשיים הראשונים בביצוע השליחות, הוא שב לשולחו ובפיו טענות קשות (ה: כב-כג).

ד"ר דוד אלגביש  
 המחלקה לתנ"ך

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

<sup>12</sup> ר' יוסף קמחי (ראו לעיל הערה 5) שם. פירושו זה בוודאי חורג מפשוטו של מקרא, והוא הובא כאן בשל דעתו המיוחדת של ר' יוסף קמחי.  
<sup>13</sup> ר' יצחק עראמה, עקדת יצחק (ראו הערה 8), שם.